

Paul Helm'de Teolojik Determinizm ve İlahi İnanç

Emine Arslan Özkan*

Atıf: Arslan Özkan, Emine, Paul Helm'de Teolojik Determinizm ve İlahi İnanç, Artuklu Akademi, 2023/10 (1), 31-44.

Öz: Bu çalışmada Paul Helm'in ilahi inayet doktrini üzerinden geliştirdiği teolojik determinist görüşünü ele alacağız. Helm'e göre, bütün âlemde her şey Tanrı'nın inyeti kaynaklı takdirine uygun olarak meydana gelir. Bu yaklaşımda, Tanrı'nın önbilgisini insanın özgürlüğü ile mezcetme konusunda birtakım zorluklar ve böyle bir âlemde kötülüklerin neden var olduğuyla ilgili bazı problemler ortaya çıkmaktadır. İnsanın özgürlüğünü "bağdaşıcı özgür irade" üzerinden açıklayan Helm'e göre, her şeyin Tanrı'nın takdirine uygun olarak meydana geldiği dünyamızda insan yaptığı eylemlerden sorumludur. Muhaliflere göre, onun bu yaklaşımı Tanrı'yı kötü eylemlerin faili yapmaktadır. Helm'e göre ise insanın özgürlüğü determinizmin her türüyle bağdaştığı gibi ilahi determinizm ile de bağdaşabilir, bu nedenle insan yaptığı eylemlerden sorumludur. Dünyamızda neden kötülüklerin var olduğuyla ilgili "daha büyük iyi savunmasını" yapan Helm'e göre, Tanrı'nın bazı kötülüklere izin verdiğiyle ilgili gerekçelerini bilmek her zaman mümkün değildir. Onun bu açıklaması genel manada sağduyulu ve makul görünse de özellikle bazı korkunç kötülüklerin açıklanması konusunda tatmin edici olmayabilir.

Anahtar Kelimeler: Teolojik Determinizm, İnanç, Tanrı, Hükümranlık, Özgür İrade, Kötülük Problemi.

Theological Determinism and Divine Providence in Paul Helm

Citation: Arslan Özkan, Emine, Theological Determinism and Divine Providence in Paul Helm, Artuklu Akademi, 2023/10 (1), 31-44.

Abstract: In this paper, I examined Paul Helm's theological determinism that he developed based off the doctrine of divine providence. Helm argues that, everything in the world happens in accordance with God's decree based on his providence. However, it is hard to explain the compatibility of God's foreknowledge and human freedom as well as the existence of evil in the world on this view. For Helm, who explains human freedom through "compatibilist sense", human is responsible for his actions in our world where everything happens in accordance with God's decree. According to opponents, this approach of him makes God the authorship of evil actions. Helm argues that human freedom can be compatible with divine determinism as well as with all kinds of determinism, therefore human is responsible for his actions. According to Helm, who defends "the greater good defence" as to why evil exists in our world, it is not always possible to know God's reasons for allowing some evils. While his explanation may seem prudential and reasonable in general, it may not be particularly satisfying when it comes to explaining some horrendous evils.

Keywords: Theological Determinism, Providence, God, Sovereignty, Freewill, Problem of Evil.

Giriş

Klasik teizmde Tanrı-âlem ilişkisi Tanrı'nın âlemi yaratması ve âlemin varlığını sürdürmesi meseleleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Buna göre Tanrı, bilgisi, iradesi ve kudreti ile âlemi yokken var kılmış ve âlemin varlığını sürdürebilmesi Tanrı'nın bu yaratıcı eyleminin devam etmesine bağlı görülmüştür. Tanrı'nın âlemi var eden ve onu varlıkta tutan yaratıcı eyleminin mahiyetinin nasıl olduğu bir takım farklı tartışmalara neden olmakla birlikte; yine teizme göre Tanrı'nın yaratma eylemi, dünyada mucizeler gerçekleştirmek, peygamberlere vahiy göndermek, insanın istek ve dualarına karşılık vermek vb. eylemleri suretiyle devam etmektedir. Tanrı'nın bu türden eylemleri, âlemi yarattıktan sonra âlemi ve özelden insanlığı kendi haline bırakmadığı, bir şekilde âlemde olup biten olay ve durumlarla ilgili olduğu izlenimi vermektedir. İşte bu noktada, Tanrı'nın çeşitli şekillerde âleme müdahalesi mümkün görüldükten sonra, bu müdahalelerin hangi kapsamda ve ne oranda gerçekleştiği sorgulaması yapılmaktadır. Âlemde olup biten her olay Tanrı'nın kontrolü dâhilinde mi gerçekleşir yoksa, Tanrı gerçekleşen bazı durum ve olayları kontrol etmemeyi daha en başında seçmiş midir? Tanrı'nın dünyadaki olaylar üzerinde mutlak anlamda hâkimiyeti ve kontrolü var

* 100/2000 Yök Doktora Bursiyeri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, eminearslanozkan@gmail.com.

mıdır? Tanrı, dünyadaki olaylara ne ölçüde müdahale etmektedir? Eğer insan eylemlerinde özgür ise Tanrı gerektiğinde bu özgürlüğe müdahale eder mi/edebilir mi? Bu ve benzeri sorulara verilen cevaplar teistik düşünce içinde Tanrı ve âlem ilişkisinin mahiyetinin ne olduğuyla ilgili farklı yaklaşımların doğmasına neden olurken, yine teizm bağlamında bir takım teolojik ya da felsefi problemleri gündeme getirmektedir.

Tanrı-âlem ilişkisine dair yaklaşımlardan biri olan teolojik determinizme göre, Tanrı, âlem üzerinde mutlak anlamda kontrol sahibidir. Buna göre, âlemde meydana gelen her olay Tanrı'nın planına uygun olarak gerçekleşmektedir. Teolojik determinizmin temellendirilmesinde farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte, biz bu çalışmada *ilahi inayet doktrini* temelinde teolojik determinizmin ne olduğunu ortaya koyacağız. Bunun için öncelikle Batı düşüncesi bağlamında genel anlamda teolojik determinizmin ne olduğunu açıklayacak, sonrasında bu yaklaşımı daha yakından görebilmek ve bazı itirazları ele alabilmek için Kalvinist geleneğin modern yorumcularından biri olan Paul Helm'in teolojik determinizmi savunan düşüncelerini betimleyip değerlendireceğiz. Teolojik determinizm tartışmalarının odak noktasında Tanrı'nın âlemdeki mutlak hâkimiyeti ile insanın eylemlerinde özgür ve sorumlu olduğu düşüncesini mezcetmede yaşanan zorluklar ve yine buna bağlı olarak Tanrı'nın her şeyi belirlediği bir dünyada var olan kötülüklerin nasıl açıklanacağı problemi yer alır. Biz bu çalışma ile teolojik determinist pozisyonu savunan Helm'in bu sorunlara karşılık olarak sunduğu çözümleri odak noktamıza alacak ve bu çözümlerinin ne denli güçlü olduğunu belirlemeye çalışacağız. Bununla birlikte, bu çalışmada teolojik determinizm batılı düşünürlerin tartışmaları ekseninde ele alınacak olsa da nihayetinde Tanrı'nın âleme "bir şekilde" müdahale ettiğinin teistik dinlerce (İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik) kabul edildiği düşünüldüğünde, söz konusu çalışmanın İslam teizmi ekseninde olası bazı çözümleri gündeme getirecek sonraki çalışmaları teşvik etmesi açısından alana katkıda bulunmasını temenni ediyoruz.

1. Teolojik Determinizm ve İlahi İnayet

Teolojik determinizm ya da ilahi determinizm, Tanrı'nın âlemde meydana gelen her olayı belirlediği düşüncesidir.¹ Hristiyanlık düşüncesinde Aziz Augustinus, Thomas Aquinas, John Calvin ve Gottfried Leibniz gibi isimler teolojik determinizmi benimsemiş önde gelen düşünürlerdir.² Bu yaklaşıma göre, Tanrı, başlangıçtan sonuna kadar evrende meydana gelecek olan olayların tümünü *mutlak bilgisi* ile planlamış ve bu plana uygun bir şekilde evreni *mutlak kudreti* ile yaratmıştır. Bu nedenle Tanrı, doğrudan ya da ikincil sebepler yoluyla yaratılan her şeyin yeterli aktif nedenidir.³ Bu haliyle insanların yaptığı eylemler de dâhil dünyada meydana gelen her olay, Tanrı'nın planının bir parçası olarak O'nun planına uygun şekilde meydana gelir. Bu nedenle, Tanrı'nın *iradesi* ya da *takdiri* evrende olup biten her şeyin nihai tespit edicisidir.⁴ Eğer dünyamızdaki her olay Tanrı'nın iradesinin ya da takdirinin bir sonucu ise, insan eylemlerinde özgür ve sorumlu değil midir? Eğer insan özgür değilse, Tanrı mutlak iyi bir varlık olarak nasıl kötü eylemlerin nedeni olabilir? İnsanın özgürlüğünün mahiyeti ve kötülük problemi teolojik determinizme bağlı olarak ortaya çıkan sorunların başında gelir. Bu sorunlara ileride Paul Helm'in düşünceleri bağlamında değinilecektir. Öncesinde genel anlamda teolojik determinizmin dini ve felsefi alt yapısının ne olduğuna bakmak yerinde olacaktır.

Teolojik determinizmde, mükemmel olan Tanrı'nın dünyamızdaki hükümlerliliğinin (*sovereignty*) ve yönetiminin (*governance*) mutlak olması gerektiği düşünülür.⁵ Tanrı'nın âlem üzerinde mutlak hâkimiyeti olduğu için insanın eylemleri de dâhil hiçbir olay O'nun iradesine karşı olacak ya da O'na sürpriz olacak şekilde meydana gelemez. Bu şekilde bir mutlak hâkimiyet görüşüne sahip olmak teolojik anlamda bir determinizmi savunmak demektir. Söz konusu olan Tanrı'nın evren üzerindeki mutlak hâkimiyeti ve kontrolü olunca, başlangıçta teistlerin büyük çoğunluğu bu düşünceye karşı çıkmayabilir. Zira, pek çok teist için mutlak hâkimiyet Tanrı'nın asli özelliklerinden biri olarak görülecektir. Bu noktada, teolojik deterministleri ayıran

¹ Leigh C. Vicens, "Divine determinism, Human Freedom, and the Consequence Argument", *International Journal for Philosophy of Religion*, 71/2 (April 2012), 146.

² Leigh C. Vicens, "Theological Determinism", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://iep.utm.edu/theological-determinism/>, (Erişim 04.01.2019).

³ Derk Pereboom, "Theological Determinism and Divine Providence", *Molinism: The Contemporary Debate*, ed. Ken Perszyk (Oxford: Oxford U.P., 2011), 263.

⁴ Michael Peterson, William Hasker, Bruce Reichenbach, David Basinger, "İlahi Fiil", *Din Felsefesi Seçme Metinler*, çev. Rahim Acar (İstanbul: Küre Yayınları, 2013), 462.

⁵ Michael Peterson, William Hasker, Bruce Reichenbach, David Basinger, *Akl ve İnanç*, çev. Rahim Acar (İstanbul: Küre Yayınları, 2009), 221.

tarafı anılayabilmek için onların “mutlak hâkimiyet” düşüncesinin ayrıntılarına bakmak gerekir. Bu konuda öncelikle denilebilir ki teolojik deterministleri motive eden iki ana unsur vardır: Bunlar i) Kutsal kitaptaki Tanrı'nın mutlak hâkimiyetiyle ilgili bazı pasajlar. ii) Tanrı'nın mükemmel bir varlık olduğunu düşünmek. İlk olarak, Hıristiyanlık içindeki teolojik deterministler için Kitab-ı Mukaddes'teki çeşitli pasajlar Tanrı'nın âlem üzerinde mutlak hâkimiyetinin ve kontrolünün olduğunu düşünülmesine neden olmuştur.⁶ İkinci olarak, teolojik deterministler kendi düşüncelerini savunmak için Tanrı'nın mükemmel sıfatlara sahip mükemmel bir varlık olmasından yola çıkmışlardır. Bunun için Tanrı'nın mükemmel iyiliğe, kudrete, bilgiye ve iradeye sahip olmasından hareketle Tanrı'nın değiştirilemez takdirinin dünyamızda hüküm sürdüğünü iddia etmektedirler. Nihayetinde bu motivasyonlara bağlı olarak teolojik determinizmi temellendiren üç tür argüman ya da diğer bir deyişle teolojik determinizmin dayandığı üç temel teistik doktrin bulunduğunu söyleyebiliriz. Bunlar; ilahi önbilgi, ilahi kendindenlik (*aseity*) ve ilahi inayet argümanlarıdır. İlahi önbilgi argümanında, Tanrı'nın geleceğin bilgisi de dâhil her şeyin bilgisine sahip olmasından hareketle, O'nun evrendeki her şeyi belirlediği ve bu anlamda evren üzerinde mutlak hâkimiyetinin olduğu sonucuna varılmıştır.⁷ İlahi kendindenlik argümanında ise, Tanrı'nın varlığı kendi dışındaki her şeyden mutlak olarak bağımsız olduğu için, bu bağımsızlık temelinde Tanrı'nın âlemdeki her şeyi belirlediği ve kontrol ettiği sonucu çıkarılmıştır.⁸ İlahi inayet argümanına göre de, insanın kararları da dâhil her olay tümüyle Tanrı'nın inayeti kaynaklı iradesine uygun olarak meydana gelir.⁹ Buna göre, âlemde Tanrı'nın inayetinin hakkıyla işleyebilmesi için her şeyin Tanrı'nın takdirine ya da planına uygun olarak meydana gelmesi gerekir. Farklı düşünürlerin teolojik determinizmi savunurken bu üç doktrinden birini öne çıkarmak suretiyle düşüncelerini geliştirdiğini söyleyebilirsek de aslında, Tanrı'nın âlemdeki mutlak hükümlanlığı söz konusu olunca bu üç yaklaşımın birlikte değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz. Zira, Tanrı'nın inayeti temelinde âlemdeki mutlak hükümlanlığı açıklanırken, O'nun mutlak bilgisi de inayetinin işleminin önemli bir parçası olarak görülebilir. Fakat, bu çalışmanın sınırları gereği biz burada yalnızca ilahi inayet argümanının ayrıntılarına değineceğiz.

Teizme göre ilahi inayet (*divine providence*), Tanrı'nın ilgisinin ya da sevgisinin nesnesi olan dünya ile ilgili durumları önceden bilip dünyayı yönetmesi, diğer bir deyişle yarattıklarının ihtiyaçlarını/gereksinimlerini önceden bilip onları temin etmesi demektir.¹⁰ Bu bakımdan âlemde gerçekleşen her olay ilahi inayetin –yani, Tanrı'nın egemenliği ve kontrolü- altında meydana gelir.¹¹ Özelde Hıristiyan teizmine göre de, dünya -Tanrı'nın inayetinin nesnesi olarak- Tanrı'nın bütün yarattıklarının ihtiyaçlarını önceden bilip karşıladığı bir yerdir. Bu bakımdan Tanrı'nın bütün yarattıkları ya da bütün insanlarla ilgili bazı iyi amaçları O'nun *genel* inayetiyle, belirli insanlarla ilgili iyi amaçlara sahip olması da O'nun *özel* inayetiyle ilgilidir.¹² Peki Tanrı'nın yarattıklarını görüp gözetmesi, onları rızıklandırması, onların ihtiyaçlarını karşılaması Tanrı'nın inayetinin sonuçları ise Tanrı'nın inayetine dair bu tasavvur teolojik determinizmi nasıl temellendirir? Hıristiyanlık içindeki bazı düşünürlere göre, evrendeki her şey Tanrı'nın iradesine ya da kararlarına uygun olarak meydana gelmesi gerekir ki bu sayede Tanrı'nın inayeti hakkıyla dünyamızda işleyebilsin.¹³ Her şeyin Tanrı'nın iradesine ya da kararlarına ya da takdirine uygun olarak meydana gelmesi de teolojik determinizmi savunmaktan başka bir şey değildir. Buradan hareketle denilebilir ki teolojik determinizmi desteklemenin gerekçelerinden biri, bu yaklaşımın insanın kararları da dâhil meydana gelen her şeyin Tanrı'nın iradesine uygun olarak gerçekleştiğini öngören güçlü inayet görüşünü korumanın en iyi

⁶ Vicens, “Theological Determinism”.

⁷ Bu türden bir tartışma için bkz: Neal Judisch, “Theological Determinism and the Problem of Evil” *Religious Studies*, Vol. 44/ No. 2 (Jun., 2008), 165-184; William J. Wainwright, “Theological Determinism and the Problem of Evil: Are Arminians Any Better Off?” *International Journal for Philosophy of Religion*, Vol. 50/ No. 1/3, (Dec., 2001), 81-96.

⁸ Vicens, “Theological Determinism”.

⁹ Derk Pereboom, “Theological Determinism and the Relationship with God”, *Free Will and Classical Theism*, ed. Hugh J. McCann (Oxford: Oxford U.P., 2017), 203.

¹⁰ H. P. Owen, “Divine Providence”, *The Encyclopedia of Philosophy*, ed. Paul Edwards (New York: The Macmillan Company & The Free Press, 1967), Vol. 6/509-510.

¹¹ McCann, Hugh J. and Johnson, Daniel M., “Divine Providence”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/providence-divine/> (Erişim 04.01.2019).

¹² Richard Swinburne, *Providence and The Problem of Evil*, (Oxford: Clarendon Press, 1998), intro.

¹³ Vicens, “Theological Determinism”.

yollarından birini sağlamasıdır.¹⁴ Bu noktada Tanrı'nın inayetine dair bu çıkarımların hem Tanrı'nın mükemmel bir varlık olmasından hem de kutsal kitaptaki pasajlardan çıkarsandığı unutulmamalıdır.

2. Paul Helm'in İlahi İnyet Doktrini

Paul Helm, Tanrı'nın âlemle ya da dünyamızla ilişkisini ilahi inayetle ilgili düşünceleri temelinde betimlemektedir. Onun Tanrı'nın inayetinin bu dünyada nasıl tecelli ettiğiyle ilgili dini ya da felsefi çıkarımları, teolojik determinizmi savunan bir pozisyonda yer almasına neden olmuştur. Helm'in Tanrı'nın inayetiyle ilgili görüşlerini Kalvinist geleneğin modern zamanlardaki bir yorumu olarak görmek mümkündür.

Helm'e göre, inayet kelimesi kutsal kitapta geçen bir kelime olmamasına rağmen içeriği bakımından metinle çelişmeyen aksine metinle desteklenen bir kavramdır. Tanrı'nın geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki aktivitesi ya da eylemi ile ilgili olan ilahi inayet, Tanrı'nın evrenle ilişkisine dair bir doktrin ya da modeldir.¹⁵ Bir ilahi inayet doktrininde Tanrı'nın evrende nasıl eylemde bulunduğu ayrıntısı verilmeye çalışılır. Helm'e göre, Tanrı'nın inayeti tek tek bireylerin hayatları dâhil bütün yaratılmışların hayatlarına bütünüyle nüfuz ettiği için yaratılan her şey Tanrı'nın inayeti doğrultusunda kontrol altındadır.¹⁶ Ona göre, Tanrı'nın inayeti üç tür alanı kapsamaktadır. Bunlar, i) Her bir Hıristiyan birey, ii) Bütün Hıristiyanlar ya da Kilise iii) Canlı-cansız bütün varlıklar. Bu noktada Tanrı'nın özel inayeti kilise için olan özel amaçlarını ve eylemlerini ifade ederken, genel inayeti ise bütün yaratılanları kapsayan inayettir.¹⁷ Helm'e göre, Tanrı'nın inayeti, söz konusu olan bu üç alanda da iş başındadır ve Tanrı'nın tek tek bireylerle ilgili olan amaçları ile bütünüle ilgili olan tek bir amacı birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Denebilir ki Tanrı'nın hem bireylerle ilgili amaçlarını gerçekleştirme hem de bütünüle ilgili tek bir amacını gerçekleştirme O'nun mükemmelliğine yakışır bir şekilde, belirli bir düzende ve insan aklının almayacağı karmaşıklıkta meydana gelir. Bu noktada Tanrı'nın iradesi ve kudreti bütünüle ilgili olan tek bir amacı gerçekleştirmek için eylemde bulunurken, bireylere özel amaçlarını gerçekleştirmede ihmal göstermez. Böyle bir modelde, her şey Tanrı'nın planına ve amaçlarına uygun olarak meydana gelir ki Tanrı kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kötü insanları dahi kullanabilir. Bu bakımdan insanın eylemleri de dâhil her şey Tanrı'nın hükmü altında O'nun takdirine uygun şekilde meydana gelir.¹⁸

Öyle ise, Helm'in ifade ettiği gibi, Tanrı'nın dünyamızdaki eylemleriyle ilgili olan ilahi inayet, Tanrı'nın belli amaçları doğrultusunda meydana gelir. Bu amaçlar bireylerle ilgili olduğu kadar bütünüle ilgili tek bir amacı da içerir. Tanrı bütün canlıları rızıklandırır; bireylerin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılar; inananlara güzel bir son hazırlar; insanların kurtuluşu için kutsal kitaplar gönderir ya da mucizeler meydana getirir. Tanrı'nın inayetine bağlı olarak meydana gelen eylemleri ve bu eylemleriyle ilgili "olası amaçları" konusunda pek çok şey söylenebilir. Mesela, kanser hastalığının son aşamasında olan birini düşünelim. Bu kişi hastalıktan kurtulmak için gece gündüz Tanrı'ya dua eder. Nihayetinde doktorların mucize olarak gördüğü bir şekilde hastalıktan kurtulup sağlığına kavuşur. Bunun üzerine o kişi Tanrı'nın yardımıyla ya da müdahalesiyle hastalıktan kurtulduğu çıkarımını yapar. Helm'in ilahi inayetle ilgili düşünceleri bağlamında bu duruma bakacak olursak şunu sorgulayabiliriz: Eğer inanan bir kişinin bu hastalığa uğraması ve sonrasında yaşanan süreç belli bir plan içerisinde Tanrı'nın takdirine uygun olarak meydana geliyorsa, bütün bunlarla Tanrı o hasta ile ilgili neyi amaçlamaktadır? Belki de hastanın dua ettikten sonra iyileşmesi bütünüle bir tesadüftür. Ya da Tanrı, o kişinin hastalığa uğramasını takdir ederek sonrasında dua etmek yoluyla onu kendisine daha yakın kılmak istemiştir. Peki bu spesifik olayla ilgili özel amaçlar bir yana bu olayın Tanrı'nın bütündeki amacı ile ilişkisi nedir? İlk olarak Helm'in öne sürdüğü haliyle güçlü bir inayet görüşünde insanların yaşadığı olaylar hiçbir şekilde tesadüfi olamaz. Zira, diğer her şey gibi yaşanan acı ve kötü durumlar Tanrı'nın takdiri sonucunda meydana gelir. Fakat biz -genel olarak- her şeyin Tanrı'nın inayetine bağlı olarak meydana

¹⁴ Pereboom, "Theological Determinism and Divine Providence", 263; Teolojik determinizmde güçlü inayet görüşü kabul edilmekle birlikte, teizmin başka bazı versiyonlarında -mesela, açık teizmde- zayıf inayet görüşünün savunulduğu söylenebilir. Zira açık teizmde, Tanrı'nın geleceğin önbilgisine sahip olmamasına bağlı olarak, evren üzerindeki hükümlerliliğinin teolojik determinizmde savunulduğu kadar katı ya da radikal olmadığı, bu nedenle de zayıf bir inayet görüşüne sahip olduğu çıkarımı yapılabilir.

¹⁵ Paul Helm, *The Providence of God* (Illinois: Intervarsity Press, 1993), 16.

¹⁶ Helm, *The Providence of God*, 18, 122.

¹⁷ Helm, *The Providence of God*, 20-21.

¹⁸ Helm, *The Providence of God*, 21.

geldiğini söyleyebilirsek bile Tanrı'nın spesifik olaylarla ilgili amaçlarının ne olduğunu bilmek her zaman mümkün olmayabilir. Helm'e göre, Tanrı'nın amaçlarıyla ilgili ya da neyi niçin yaptığıyla ilgili entelektüel limitlerimizin olduğunu kabul etmemiz gerekir. Fakat bu durum Tanrı'nın keyfi davrandığını düşündürmemelidir.¹⁹ O halde Tanrı'nın inayetinin dünyamızda nasıl işlediği konusunda asgari düzeyde de olsa hangi yolla bilgi sahibi olacağız? Helm'e göre hem Tanrı kavramının kendisi hem de kutsal metinler Tanrı'nın inayetinin dünyamızda nasıl işlediğiyle ilgili bize bilgi verebilir. Yalnızca Tanrı kavramından hareketle Tanrı'nın eylemlerindeki amaçlarıyla ilgili bilgi sahibi olmak mümkün değildir. İlahi inayetin dünyamızda nasıl işlediğiyle ilgili tam bilgi sahibi olabilmek için vahyin verilerine ihtiyaç vardır.²⁰

Helm'e göre, Tanrı'nın inayetinin dünyamızda nasıl tecelli ettiğiyle ilgili ortaya koyulacak bir modelde vahiy (ona göre Kitab-ı Mukaddes) temel olmalıdır. Biz, tümdengelimsel bir yöntemle Tanrı kavramından hareketle Tanrı'nın inayetiyle ilgili olarak, "O'nun her şeyi yarattığını ve yarattıklarının varlığını devam ettirdiğini" söyleyebilirsek bile inayete dair ayrıntılara bu şekildeki bir akıl yürütme ile sahip olamayız. Bunun için ilk olarak Tanrı kavramından hareketle ilahi inayete dair kaba taslak bir düşünceye sahip olduktan sonra ayrıntıları vahiyden gelen bilgi ile tamamlamalıyız.²¹ Helm, kendi ilahi inayet doktrinini Hıristiyanlık üzerine bina etmiştir. Ona göre Tanrı'nın özel inayetsel iradesinin tek bir amacı vardır, o da kilisenin ya da bütün Hıristiyanların kurtuluşudur.²² Bununla birlikte yaratılan her şey ve Hıristiyan olsun ya da olmasın her birey, O'nun genel inayetinin muhataplarıdır. Biz burada Helm'in ilahi inayet doktrinini Hıristiyanlıkla ilgili temellerine ve boyutlarına girmeyeceğiz. Onun yerine, Helm'in ilahi inayet doktrinini ve bu bağlamda teolojik determinizmine temel olması açısından Tanrı'nın mahiyetine bağlı olarak dünyamızla nasıl ilişki kurduğunu ilgili düşüncelerini ele alacağız. Eğer ilahi inayet Tanrı'nın dünyamızdaki eylemleri ve amaçlarıyla ilgiliyse bu eylemleri anlayabilmek için öncelikle Tanrı'nın eylemlerini anlaşılır kılan niteliklerine bakmak gerekir.

Helm'e göre, Tanrı'nın evrenle kurduğu ilişkinin ilk aşaması yaratmadır.²³ Buna göre evren, zamansız ezeli olan Tanrı'nın ezeli iradesi ile yaratılmıştır.²⁴ Bu bakımdan Tanrı, kendi özgür iradesine ve niyetine uygun olarak evreni yaratmayı seçmiştir.²⁵ Tanrı, yalnızca evreni yaratan değil, aynı zamanda evrenin varlığını devam ettirir. Helm'e göre, Tanrı'nın evrenin varlığını devam ettirmesinin ne demek olduğunu açıklamak her zaman kolay olmayabilir. Evreni gözlemlediğimizde ilk olarak, evrenin doğal yasalara bağlı olarak varlığını devam ettirdiğini düşünebiliriz. Buradan hareketle, Tanrı'nın ezeli iradesiyle evreni yarattığını ve belli yasalar koymak suretiyle evrenin kendi kendine varlığını sürdürmesine neden olduğunu söyleyebiliriz. Helm'e göre, bilimsel temellere dayanan bu düşünce Tanrı'nın evrenin varlığını devam ettiriyor olmasını tam anlamıyla açıklayamaz. Onun deyimiyle bilgisayarın tuşlarına vurmam harflerin çıkmasına neden olsa da bütün bu süreci idame ettiren Tanrı'dır.²⁶ Burada biz, doğal nedenleri yatay nedensel güç olarak Tanrı'yı da her şeyi yaratması hasebiyle dikey nedensel güç olarak adlandırdığımızda ortaya bir tür ikilik çıkar. Helm'e göre, bu iki nedenselliği birleştirmenin yolu birincil ve ikincil neden ayrımı üzerinden bir model geliştirmektir. Buna göre, birincil neden olan Tanrı, ikincil nedenleri olanaklı kılıp varlığını devam ettiren ve bu anlamda bütün yaratmayı etkisi altına alan ezeli bir nedendir. İkincil nedenler ise zamandaki doğal nedenler olmasına karşın birincil nedene rakip bir güç değildir. Zira, evreni ezeli bir iradeyle yaratan ve onların varlıklarını devam ettiren Tanrı, zaman-mekanda ikincil nedenlerle eylemde bulunur. Bu noktada ikincil nedenler gerçek nedenler olmasına karşın Tanrı'dan bağımsız bir güce sahip olamazlar. Tanrı, ezeli iradesi ile evreni yoktan yaratmıştır, fakat evrenin varlığını devam ettirirken bunu her an gerçekleşen bir yoktan yaratma ile yapmaz. Ancak bu durum, evrenin yoktan yaratıldığı andan sonra Tanrı'nın evrende hiçbir şey yapmadığı anlamına da gelmez. Evrenin yoktan yaratılmasından sonraki süreçte bütün değişimler ve yeni

¹⁹ Helm, *The Providence of God*, 33-34.

²⁰ Helm, *The Providence of God*, 27-30.

²¹ Helm, *The Providence of God*, 28-30.

²² Helm, *The Providence of God*, 20.

²³ Teistik gelenek içinde Tanrı'nın yaratıcılığı ile ilgili farklı yaklaşımlar ve tartışmalar için bkz: Engin Erdem, *İlahi Ezelilik ve Yaratma Sorunu*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006); Hüseyin Atay, "İslam Felsefesinde Yaratma", *Kelam Araştırmaları* 1/1 (2003), 3-10.

²⁴ Paul Helm, *Eternal God*, (Oxford: Oxford U.P., 1988), xi; Helm, *The Providence of God*, 80.

²⁵ Helm, *The Providence of God*, 89.

²⁶ Helm, *The Providence of God*, 28-30.

varlıkların vücuda gelmesi ikincil nedenler yoluyla olsa da bu değişimler ilahi inayetin denetimi altında meydana gelir.²⁷

Tanrı'nın yaratma eylemini ve dolayısıyla ilahi inayetin nasıl gerçekleştiğini tam olarak anlayabilmek için Tanrı'nın sıfatlarına yakından bakmak gerekir. Helm'e göre, Tanrı'ya "mutlak" iyilik, kudret, bilgi, irade vd. sıfatlarını attığımız zaman bu sıfatları mümkün olan en geniş anlamda tanımlamalıyız.²⁸ Bu bağlamda Tanrı'nın mutlak kudret sahibi olması, sınırsız ve çok büyük bir güce sahip olması; mutlak bilgi sahibi olması da Tanrı'nın geleceğin bilgisi dâhil her şeyin bilgisine sahip olması demektir.²⁹ Helm, Tanrı'nın mutlak iradesini tanımlarken de Tanrı'nın iradesinin içeriğine dair "buyruk" (*command*) ve "takdir" (*decree*) ayrımını yapar. Tanrı'nın *takdiri* ile bir ağaç var olur, bu manada Tanrı ağaca var olmasını *buyurmamıştır*. Tanrı'nın bir buyruğunun olabilmesi için önce bir şeyin var olması gerekir. Helm'in Tanrı'nın iradesine dair yaptığı bu ayrım önemlidir. Zira, insanlar dünyadayken Tanrı'nın buyruklarına karşı gelebilseler bile dünyadaki her şey Tanrı'nın takdirine uygun olarak meydana gelir. Diğer bir deyişle, insan Tanrı'nın buyruklarına karşı gelirken bile Tanrı'nın takdirinin ya da hükmünün yerine gelmesine engel olamaz.³⁰ Helm'e göre, âlemdeki her olay Tanrı'nın inayetin kontrolü altında meydana gelir ve bu bakımdan inayet ile mukadderat (*predestination*) arasında bir ayrım yoktur; zira Tanrı'nın takdir ettiği ne varsa inayet kaynaklıdır ve inayet kaynaklı olan her eylem de O'nun takdirine uygun olarak meydana gelir.³¹ Bu bakımdan evrende hiçbir şey O'nun takdir ettiğinin dışına çıkamaz ki böyle bir düşünce Tanrı'nın evren üzerinde mutlak hükümlerinin olduğunu kabul etmektir; bu da teolojik determinizmi savunmaktan başka bir şey değildir.

Helm'in ifade ettiği gibi, evrendeki hiçbir şey Tanrı'nın takdir ettiğinin dışına çıkamıyorsa, böyle bir âlemde insanın özgür eylemlerde bulunması nasıl mümkün olacaktır? Zira, eğer Tanrı âlemde gerçekleşen her olayı belirliyorsa, insanın eylemlerinin de Tanrı tarafından belirlenmesi kaçınılmaz görünür. Bu durumun teolojik determinizm açısından bir çeşit kadercilığe (*fatalism*) düşme tehlikesini beraberinde getireceği rahatlıkla söylenebilir. Fakat, teistik dinlerin kutsal kitaplarındaki ifadeler, açık bir şekilde insanın yaptığı eylemlerden *sorumlu* olduğunu ifade eder. O halde, Tanrı'nın mutlak kontrolünün olduğu bir âlemde, insanın özgür ve sorumlu olduğu nasıl temellendirilecektir? Aslında bu sorunun çekirdeğinde, Tanrı'nın geleceğin bilgisine sahip olması ile insanın özgür eylemlerde bulunmasını mezcetmedeki birtakım zorluklar yer almaktadır. Zira, bazı düşünürlere göre, Tanrı'nın geleceğin bilgisine sahip olduğu bir dünyada insan, alternatif olanı eyleyebilme anlamında *özgürlükçü* (*libertarian*) *özgür iradeye*³² sahip olamaz ve bu nedenle de Tanrı'nın önbilgisi ile insanın özgürlüğü birbiriyle *bağdaşamaz*. Bağdaşmazcı görüş olarak nitelendirebileceğimiz bu yaklaşımın teistik taraftarları, (a) Tanrı'nın geleceğin bilgisine sahip olduğunu reddetmek ya da (b) insanın özgür iradesini yeniden tanımlamak yolu ile bu düğümü çözmeye çalışırlar.³³ Helm'e göre de Tanrı önbilgiye sahipse, insan hiçbir şekilde özgürlükçü özgür iradede tanımlandığı gibi belirlenimci olmayan bir tarzda özgür iradeye sahip olamaz.³⁴ Bu noktada, özgür iradeyi Tanrı'nın önbilgisiyle bağdaşır bir şekilde savunabilmek imkânı varsa Tanrı'nın önbilgisinden asla vazgeçmemek gerekir.³⁵ Ona göre, insanın özgürlüğü Tanrı'nın önbilgisi ile bağdaşabilir tarzda yeniden tanımlanabilir. Bu tanımlamaya göre, insan *bağdaşırıcı* (*compatibilism*) *özgür iradeye* sahiptir ki özgürlüğü bu şekilde tanımlamak determinizmin

²⁷ Helm, *The Providence of God*, 86-88.

²⁸ Paul Helm, "Tanrı Risk Almaz", *Din Felsefesinde Çağdaş Metinler*, çev. Emine Gören Bayram, ed. Michael L. Peterson & Raymond J. Vanarragon (Ankara: Elis Yayınları, 2014), 279.

²⁹ Helm, "Tanrı Risk Almaz", 278; Helm, *The Providence of God*, 44-47.

³⁰ Helm, *The Providence of God*, 47-48.

³¹ Helm, *The Providence of God*, 20.

³² Özgürlükçü özgür iradeye göre, bir fiilin özgür olabilmesi için, bütün önceki şartlar aynı kalmakla birlikte, öznenin yapmış olduğundan daha farklı bir seçimde bulunması gerçekten mümkün olmalıdır. Bknz.: Peterson vd., *Akl ve İnanç*, 221. Ayrıca, özgür irade çeşitleri ve tartışmaları için bknz: Zikri Yavuz, *İnsan Hürriyeti Açısından Tanrı'nın Önbilgisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006); Fatih Özgökman, *Tanrı'nın Ön Bilgisi ve İrade Özgürlüğü: Batı Düşüncesinde Fatalizm Problemi* (Ankara: Elis Yayınları, 2015); Ferhat Onur, "İrademiz Özgür Değil: Metafizik Bir Problem Olarak Özgür İrade", *MetaZihin* 3/1 (Haziran, 2020), 13-40.

³³ Açık teizm, Tanrı'nın önbilgisini reddetmek yoluyla bu problemi çözmeye çalışmıştır. Bu yaklaşıma göre, Tanrı'nın insanları sorumlu tutabilmesinin yegane yolu onlara özgürlükçü özgür irade vermesidir. İnsanın bu anlamda özgür iradeye sahip olabilmesi için de Tanrı'nın geleceğin bilgisine sahip olmaması gerekir. Bu yaklaşımda gelecek bütünüyle açık ya da belirsiz olduğu için, Tanrı'nın bilebileceği bir gelecek olmadığından bu durum Tanrı'nın mutlak ilim sahibi olmasına bir hâle getirmez. Bknz. William Hasker, "İnsanın Özgürlüğü ve Kötülük Problemi", çev. Fehrrullah Terkan, *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/1 (2012), 188.

³⁴ Helm, *Eternal God*, 98.

³⁵ Paul Helm, "The Augustinian-Calvinist View", *Divine Foreknowledge*, ed. James K. Beilby & Paul R. Eddy (Illinois: Inter Varsity Press, 2001), 174.

her türüyle bağdaştığı gibi Tanrı'nın önbilgisiyle de bağdaşır.³⁶ Bağdaşırıcı özgür iradeye göre, insanlar yapmak istedikleri eylemi yapabildiklerinde, eylemlerinin *kaynağı* kendi istekleri, arzuları, amaçları olduğunda ve eylemlerini yapmaları konusunda zorlanmadıklarında özgür eylemlerde bulunmuş olurlar.³⁷ Helm, bu düşünceleri ile hem Tanrı'ya âlem üzerinde maksimum kontrol imkânı vermekte hem de insanın eylemleriyle ilgili sorumlu olmasını korumaya çalışmaktadır. Onun Tanrı'nın önbilgisine rağmen insanın özgür olduğunu savunmasıyla ilgili temel akıl yürütmelerinden biri şudur: Eğer, failin eylemini belirleyen doğal nedenler değil de Tanrı ise bu durum bağdaşırıcı anlayış için ekstra bir zorluk çıkarmaz. Bu bakımdan eğer insanın özgürlüğü nedensel (doğal) determinizm ile uyumlu olarak savunulabiliyorsa teolojik determinizmle de uyumlu olabilir.³⁸ O halde Helm'e göre, biz seküler anlamda doğal nedenlerin insan eylemlerini belirlediğini, fakat eylemin kişinin kendi istek ve amaçlarından geldiği sürece yaptığı eylemden sorumlu olacağını söylüyorsak, Tanrı'nın kişinin eylemini ortaya çıkaran nedensel süreci belirlediği ya da takdir ettiği bir dünyada da insanın eylemlerinden sorumlu olacağını söyleyebiliriz. Kendisi de doğal determinizmle birlikte bağdaşırıcı özgürlük anlayışını savunan Anthony Flew'a göre, Helm'in söz konusu yaklaşımı ile Tanrı hem insanın kötü eylemlerine neden olmakta hem de onu yaptığı kötü eylemlerden dolayı cezalandırmaktadır. Bu da Tanrı'yı insanı manipüle eden bir pozisyona sokmaktadır ki bu durum Tanrı'yı ahlaki olarak kötü bir varlık yapmaktadır.³⁹ Benzer şekilde Helm'in bu düşüncelerine itiraz eden Anthony Kenny'ye göre de ilahi determinizmle doğal determinizmin insanın eylemlerini belirleme noktasında bir farkı yoksa, Tanrı, kötü ya da günah olan eylemlerin faili olur. Bu noktada, doğal nedenlerin insanın eylemini belirlemesi ile Tanrı'nın insanın eylemlerini belirlemesi aynı değildir; zira ilahi determinizmde insanın eylemleri bir *fail* tarafından belirlenir. Tanrı'nın kötü eylemlerin faili olması O'nun mutlak iyiliği ile çelişeceği için Helm'in bu düşüncesinin teizm adına kabul edilemez bir sonuca neden olduğu söylenebilir.⁴⁰ Helm'e yapılan bu itirazları haklı bulan Peter Byrne'a göre, seküler determinizmde insanın eylemlerinin doğal nedenlerle belirlenmesi ile ilahi determinizmde Tanrı tarafından belirlenmesi aynı sonuçları doğuramaz. Seküler determinizmde insanın eylemleri, istek, arzu ya da amaçları olmayan doğal nedenler tarafından, ilahi determinizmde ise istek, arzu ya da amaçları olan fail bir Tanrı tarafından belirlenir. Kötü eylemlerimize neden olması açısından genlerimizin ya da Büyük Patlamanın ahlaki olarak sorumlu tutulamayacağını belirten Byrne'a göre, söz konusu kötü eylemler Tanrı'nın iradesine göre belirlendiğinde fail olan Tanrı'nın bu eylemlerden sorumlu olması gerekir.⁴¹

Helm, bu eleştiriler karşısında insanın eylemlerini belirleme noktasında doğal nedenler ile Tanrı arasında gerçek bir fark olmadığını savunarak "Eğer çok fazla çilek yemek mide ağrısına neden oluyorsa, çilekler mide ağrısından sorumlu olacaktır." yanıtını verir.⁴² Bu konuda geri adım atmayan Helm, insanın eylemlerini belirleme noktasında istek, arzu ya da amaçlara sahip olan bir Tanrı ile bu özelliklere sahip olmayan doğal nedenler arasındaki farkın muhaliflerce gösterilemediğini, nihayetinde her iki durumda da insanın eyleminin kendisi dışındaki bir neden tarafından belirlendiğini, bu bakımdan 'zati sorumluluk' ile 'nedensel sorumluluğun' gerçek bir farkının olmadığını iddia eder.⁴³ Bu anlaşmazlıkta, muhalifler insanın eylemlerinin ne ya da kim tarafından belirlendiği üzerinde durmakta ve Helm'in yaklaşımı sonucunda, a) Zati Tanrı'nın kötü eylemlerin faili olduğu b) İnsanın eylemlerinde özgür ve sorumlu olmadığı çıkarımını yapmaktadırlar. Helm ise, muhaliflerin aksine insanın eylemlerinin ne ya da kim tarafından belirlendiği üzerinde durmamakta, doğal nedenler ya da Tanrı olması fark etmeksizin herhangi bir şekilde "belirlenimin" olduğu bir dünyada insanın eylemlerinde özgür ve sorumlu olmasının gösterilmesinin teolojik determinizm lehine insanın özgürlüğünü temellendireceğini iddia etmektedir. Bu noktada, insanın eylemlerinin Tanrı'nın iradesi yoluyla belirlenmesinin, insanın özgür ve sorumlu olmasını ortadan kaldıracak nasıl bir fark

³⁶ Helm, *The Providence of God*, 175.

³⁷ Helm, *The Providence of God*, 67.

³⁸ Helm, *The Providence of God*, 174-175.

³⁹ Anthony Flew, *Crime or Disease?* (London: Macmillan, 1973), 102-106.

⁴⁰ Anthony Kenny, *The God of the Philosophers* (Oxford: Clarendon Press, 1979), 86-87.

⁴¹ Peter Byrne, "Helm's God and the Authorship of Sin", *Reason, Faith and History - Philosophical Essays for Paul Helm*, ed. Martin Stone (Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2008), 196-197.

⁴² Paul Helm, "God, Compatibilism, and the Authorship of Sin", *Religious Studies* 46 (2010), 119.

⁴³ Helm, "God, Compatibilism, and the Authorship of Sin", 118-119.

yarattığının muhaliflerce gösterilemediği konusundaki Helm'in itirazı haklı görünmektedir. Nihayetinde, her iki durumda da insanın eyleminin nedensel koşulları kendisi dışındaki bir neden tarafından belirlenmekte ve insan yaptığı eylemlerden sorumlu olmaktadır. O halde, teolojik determinizmde bağdaşırıcı özgür irade yoluyla insanın yaptığı eylemlerden sorumlu olabilmesinden hareketle muhaliflerin iddiasının doğru bir çıkarım olmadığını savunabiliriz. Bununla birlikte Helm, dünyada neden kötülüklerin var olduğuyla ilgili uygun bir teodise geliştirebilirse, Tanrı'nın kötü eylemlerin ya da kötülüklerin faili olmadığıyla ilgili iddiasını daha çok güçlendirebilir. O halde, Tanrı'nın mutlak hakimiyetinin olduğu bir dünyada ahlaki ve doğal kötülüklerin var olması ne anlama gelmektedir?

Helm'e göre, ahlaki ya da doğal olsun dünyamızda gerçekleşen kötülükler hiçbir şekilde Tanrı'nın dünyamızdaki takdirinin gerçekleştirilmesini engelleyemez. Bu noktada, insanların "kötü" olarak nitelendirilen eylemleri de Tanrı'nın planları dahilinde takdirine uygun olarak meydana gelir. Fakat bu durum, Tanrı'nın insanın kötü eylemlerinin faili olduğunu göstermez. Zira, insanın kötü eylemleri Tanrı'nın takdirine uygun olarak meydana gelse bile Tanrı, kötü eylemlere sadece iradi olarak "izin" vermektedir. Tanrı, kötü eylemlere iradi olarak izin verir, fakat kötü eylemler bağdaşırıcı anlayışın öngördüğü şekilde kişinin kendisinden kaynaklandığı için insan o eylemlerinden sorumlu olur. İnsanın yaptığı kötü eylemlerden sorumlu olmasını Helm'in birincil ve ikincil neden ayırımına referansla daha iyi anlayabiliriz. Ona göre, Tanrı, her şeyin birincil nedeni olduğu gibi insanın kötü eylemlerinin meydana gelmesine izin vererek de o eylemlerin birincil nedenidir. Tanrı birincil neden olarak kötü eyleme izin verir ve kötü eyleme götüren ikincil nedenleri belirler.⁴⁴ Tanrı'nın kötü eyleme iradi olarak izin vermesi eylemin gerçekleşmesi için bir tür zorunluluk sağlar, fakat bu durum eylemin nedensel şartı için yeterli değildir. Tanrı her şeyin yaratıcısı olduğundan bütün güçler O'ndandır, fakat bütün iradeleri veren O değildir; bu bakımdan O'nun doğasına karşı olan kötü iradeler ondan değildir.⁴⁵ Bu nedenle insan yaptığı kötü eylemlerinden sorumludur. Âlemdeki her şeye pozitif olarak hükmeden Tanrı, kötü eylemlere izin vererek bu eylemlere negatif olarak hükmetmiş olur.⁴⁶ Kötü eylemler, Tanrı'nın rızasına karşıt olarak gerçekleşmesine rağmen, O'nun âlemdeki planlarını bozamayacağı için Tanrı kötü eylemlere izin vererek onlara negatif olarak hükmetmiş olur. İşte bu nedenle, evrende mutlak hükümranlığı olan Tanrı, içinde kötü eylemler yapabilen varlıklar olan evreni yaratırken risk almamıştır.⁴⁷ Helm'e göre, eğer Tanrı, özgürlükçü özgür iradeye sahip varlıklar yaratsaydı geleceğin bilgisine sahip olamazdı. Bu durumda da insanların yapacağı eylemleri bilemeyeceği için böyle bir âlemi yaratırken insanlara özgür irade verme pahasına risk almış olacaktı.⁴⁸ Zira, öyle bir dünyada Tanrı insanların ne yönde eylemde bulunacaklarını önceden bilmediği için, bu durum Tanrı'nın dünya ile ilgili planlarının gerçekleşmesini riske sokabilirdi. Helm'e göre, mükemmel olan Tanrı'nın evrende meydana gelen her olaya pozitif olarak hükmettiğini ve evreni yaratırken insanlara sınırlı bir özgürlük vererek risk olmadığını düşünmek, O'nun mükemmelliği ile daha çok bağdaşan bir sonuçtur.⁴⁹ Nihayetinde, âlemde kötü eylemler meydana gelse bile her şey Tanrı'nın izni ile meydana geldiği için her olay Tanrı'nın hükmü altındadır.

Buraya kadar ki açıklamalardan anlıyoruz ki Helm'e göre, evrendeki her olayın Tanrı'nın inayetine göre meydana gelmesi, o olayların etkin bir şekilde Tanrı tarafından belirlendiği anlamına gelmez. Bu anlamda ahlaki kötü eylemlerin Tanrı'nın izni ile gerçekleşmesi de Tanrı'nın o eylemlerin faili olduğunu göstermez.⁵⁰ Burada söz konusu olan kötü eylemler Tanrı'nın özel izni ile gerçekleşir. Eğer Tanrı'nın insana özgürlükçü özgür irade verdiğini ve evreni yaratırken risk aldığını düşünecek olsaydık Tanrı'nın kötü eylemleri yapması konusunda insana genel bir izin verdiğini düşünmemiz gerekecekti. Bu anlayışa göre, insan, Tanrı'nın en başından verdiği genel izinle özgür iradesiyle yapmayı seçtiği herhangi bir kötü eylemi gerçekleştirebilir. Fakat Helm'e göre, Tanrı evreni yaratırken risk almadığı için insan her istediği kötü eylemi gerçekleştiremez;

⁴⁴ Helm, *The Providence of God*, 172.

⁴⁵ Helm, "Tanrı Risk Almaz", 283.

⁴⁶ Helm, "Tanrı Risk Almaz", 282.

⁴⁷ Helm, "Tanrı Risk Almaz", 280.

⁴⁸ William Hasker, "Tanrı Risk Alır", *Din Felsefesinde Çağdaş Metinler*, çev. Emine Gören Bayram, ed. Michael L. Peterson & Raymond J. Vanarragon (Ankara: Elis Yayınları, 2014), 265.

⁴⁹ Helm, "Tanrı Risk Almaz", 280.

⁵⁰ Helm, "Tanrı Risk Almaz", 283.

gerçekleştirebilmesi için Tanrı'nın o eyleme özel olarak izin vermesi gerekir.⁵¹ Bu nedenle Tanrı kendi planlarını bozacak ya da amaçlarına aykırı olan kötü eylemlerin oluşmasına izin vermez ki bu durum her olayın Tanrı'nın takdirine uygun olarak meydana geldiğinin bir diğer kanıtıdır.

Helm'in, Tanrı'nın kötü eylemlere izin vermesiyle ilgili bu düşünceleri, özellikle özgürlükçü özgür iradeyi savunan teistlerin ciddi itirazlarına neden olmuştur. Helm'in bu düşünceleri ile Tanrı'nın kötü eylemlerin faili olması sonucundan kaçamayacağı ifade edilmiştir. Zira, B. L. Hebblethwaite, Helm'in ortaya koyduğu modelde Tanrı'nın neye *izin* verdiği ile neyi *belirlediğinin* ayrımını yapmanın çok kolay olmadığını belirtmiştir.⁵² W. Hasker, Helm'in Tanrı'nın kötü eylemlere yalnızca izin verdiği görüşüne referansla, onun bu "izin" açıklamasını kaçamak bir cevap olarak görür. Dahası, Helm'in teolojik determinizmi içinde bütün kötü durumları en nihayetinde ilahi akıl ve iradeye dayandıran anlayışını⁵³ akıl almaz bulur.⁵⁴ Fakat, Helm'e göre de bu noktada özgürlükçü özgür irade taraftarlarının durumu kendi durumundan çok farklı değildir. Zira, özgür iradeci teizmde, dünyamızdaki ahlaki kötülükler Tanrı'nın insana özgürlükçü özgür irade vermesinin bir sonucu olarak görülür. Bu bakımdan eğer Tanrı, insana özgür irade vermişse, onun kötü eylemlerde bulunma ihtimali her zaman olacaktır. Bu durumda, ahlaki kötülükler özgür iradeye sahip olmamıza karşılık ödediğimiz bir bedel gibidir ki bu noktada ahlaki kötülüklerden Tanrı değil insan sorumludur. Helm'e göre ise, bu anlayışta en nihayetinde Tanrı insana özgür irade bahsettiği için zayıf anlamda da olsa ahlaki kötülüklerden Tanrı da sorumludur.⁵⁵ Bu bakımdan bağdaşırıcı özgür iradeyi savunduğumuzda Tanrı'nın ahlaki kötülükler konusunda daha fazla sorumlu olduğu bir durum yoktur.

Burada, Helm'in ifade ettiği gibi insanın yaptığı kötülüklerden sorumlu olduğu ve bu nedenle Tanrı'nın kötü eylemlerin faili olmadığı noktasındaki açıklamalarını -bir an için- yeterli bulsak bile her şeyin Tanrı'nın takdirine uygun olarak meydana geldiği bir dünyada 'kötülüğün neden var olduğu' sorusu hala sorulabilir. Kötülük probleminde dünyadaki doğal ve ahlaki kötülüğün varlığının mutlak iyilik, kudret ve bilgi sahibi bir Tanrı'nın varlığı ile bağdaşmadığı iddia edilir. Helm'in teolojik determinizmde dünyadaki kötü durumlar Tanrı'nın takdirine göre meydana geliyorsa, Tanrı hangi gerekçelerle bu kötülüklerin gerçekleşmesine izin vermektedir? Helm bağdaşırıcı özgür iradeyi kabul ettiği için, *özgür irade savunması* temelinde Tanrı'nın ahlaki kötülüklerle izin vermesini gerekçelendirmesinin imkânı yok gibidir. Çünkü, özgür irade savunmasının felsefi olarak geçerli olabilmesi için insanın özgürlükçü özgür iradeye sahip olması gerekir. Bu anlayışta ahlaki kötülükler Tanrı'nın insana özgür irade vermesinin kaçınılmaz bir sonucudur ki bu noktada ahlaki kötülüklerden Tanrı değil, insan sorumludur. Helm, Tanrı'nın içinde kötülüğün olduğu bir dünya yaratmasıyla ilgili gerekçelerini verirken doğal ve ahlaki kötülükle ilgili ayrı ayrı açıklamalar sunmaz; çünkü nihayetinde ahlaki kötülük de doğal kötülük gibi Tanrı'nın takdirine uygun olarak meydana gelir.⁵⁶ Helm, dünyada kötülüklerin var olmasıyla ilgili ise *daha büyük iyi savunmasını* yapar. Ona göre, her olayın Tanrı'nın takdiriyle meydana geldiği dünyamızda Tanrı, daha büyük iyileri elde edebilmek amacıyla ahlaki ve doğal kötülüğün meydana gelmesine izin vermiştir.⁵⁷ Bu noktada akla şu soru gelecektir: Eğer insanın eylemleri de dâhil her olay Tanrı'nın takdirine uygun olarak meydana geliyorsa, Tanrı neden içinde kötülüğün olmadığı bir dünya yaratmamıştır? Zira, eğer bağdaşırıcı özgür irade teolojik determinizmin olduğu bir dünyada insanın özgür eylemler yapabilmesine imkân veriyorsa, Tanrı neden herkesin iyi olanı "özgürce" eyleyebildiği bir dünya yaratmadı? Helm'e göre, Tanrı'nın bunu neden yapmadığını bilmemiz mümkün değildir; bu noktada O'nun hikmeti gereği öyle bir dünya yaratmadığını ve belki de bazı iyi durumları elde edebilmek amacıyla mevcut dünyayı yarattığını düşünmekten başka yapacak bir şey yoktur.⁵⁸ Bu noktada, Tanrı'nın eylemlerinin amaçlarıyla ilgili her zaman bilgi sahibi olamadığımız gibi neden mevcut dünyamızı yaratmayı seçtiğiyle ilgili gerekçelerini bilmemiz de mümkün görünmez. Bununla birlikte, bazıları Tanrı'nın daha büyük iyi durumları elde edebilmek adına dünyadaki bir takım kötülüklerle izin verdiği konusunda ikna olsa bile,

⁵¹ Helm, *The Providence of God*, 172.

⁵² B. L. Hebblethwaite, "The Providence of God by Paul Helm", *Religious Studies* 31/3 (1995), 403.

⁵³ Helm, *The Providence of God*, 198.

⁵⁴ Hasker, "Tanrı Risk Alır", 271.

⁵⁵ Helm, *The Providence of God*, 132.

⁵⁶ Helm, *The Providence of God*, 132; Byrne, "Helm's God and the Authorship of Sin", 193.

⁵⁷ Helm, *The Providence of God*, 200-202.

⁵⁸ Helm, *The Providence of God*, 197.

Tanrı'nın dünyada meydana gelen bazı korkunç kötülöklere izin vermesini kabullenmekte zorlanabilir.⁵⁹ Helm, diğer kötölöklere gibi Tanrı'nın korkunç kötölöklere neden izin verdiğiyle ilgili bilgimizin de sınırlı olduğunu düşünür.⁶⁰ Ona göre bütün kötü durumlar karşısında yapılacak olan şey, her şeyin Tanrı'nın inayeti kaynaklı kontrolüne göre meydana geldiği dünyamızda Tanrı'ya bütünüyle güvenmektir.

Sonuç

Dünyamızdaki her olayın Tanrı'nın kontrolü altında meydana geldiği düşüncesi ilk etapta inanan bir teist için güven verici ve cazip bir yaklaşım olabilir. Öyle ki kişi, dünyada yaşanan her olayı Tanrı'ya referansla açıklama ve bu anlamda olan biten her şeyi teslimiyetle kabullenme huzuruna da erişebilir. Bütün bunlar dini yaşamımız ve Tanrı'yla kurduğumuz bağ gereği cazip görünse de gündelik yaşamımız açısından inkâr edemeyeceğimiz bir gerçeklik daha vardır; o da özgür olarak eylemde bulunabildiğimizi düşünmemizdir. İnsanın özgür iradeye sahip olup olmadığıyla ilgili tartışmalar felsefede sürüp giderken, biz gündelik yaşamımızda özgürce eylemlerde bulunduğumuzu düşünerek durumları lehimize çevirmeye çalışırız. İnanan bir kişi işler yolunda gitmediğinde, bunun takdir-i ilahi olduğunu düşünebilir; peki istediklerimizi elde ettiğimizde bu da takdir-i ilahi değil midir? Görünen o ki, gündelik yaşamımızda çoğu zaman özgürce eyleyebildiğimizde inarak eylemde bulunuruz ve bir şekilde yaşadıklarımızın hangilerinin Tanrı'nın takdiri olduğunu kendimizce belirlemeye çalışırız. Belki de bütün hayatımızın bir şekilde bu yorumlamalarla geçtiğini düşündüğümüzde, hangi olayların Tanrı'nın takdiri olduğu hangi olayların insanın irade ettiği eylemlerin sonucu olduğu sorularının Tanrı'ya inanan birinin hayatında ne denli önemli olduğunu kavrayabiliriz. İşte teolojik determinizm, insan hayatını çokça ilgilendiren bu konu ile ilgili felsefi bir düşünce olarak, Tanrı'nın özelde bizimle, genelde bütün yarattıklarıyla ilişkisini betimlemeye çalışır. Bu yaklaşımda, bir teistin memnuniyetle kabul edeceği şekilde Tanrı'nın dünyamızda mutlak hükümlerliliğinin olduğu savunulur. Fakat bu düşüncenin tecrübi hayatta olmasa da felsefi anlamda savunması zor bir pozisyon olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira, bu düşüncede Tanrı'nın geleceğin bilgisine sahip olduğu iddiası ısrarla korunurken, insanın özgürlüğünün ya da eylemlerinden sorumlu olmasının nasıl tanımlanacağı problemi karşımıza çıkmaktadır. Teolojik determinist bir pozisyonda insanın eylemlerinden sorumlu olması açıklanmaya çalışılırken kaderciliğe düşme tehlikesi her zaman vardır ki teistik dinlere inanan biri için bu sonucu kabul etmek oldukça zordur.

Biz bu çalışmada Paul Helm'in ilahi inayet doktrini üzerinden teolojik determinizme varan düşüncelerini betimlemeye çalıştık. Helm'in Tanrı'nın dünyamızdaki mutlak hükümlerliliğini korumaya çalışmasıyla ilgili dini ve felsefi sezgileri oldukça anlaşılırdır. Helm bunu yaparken, bağdaşıcı özgür irade anlayışı ile insana da özgürlük alanı açılabilceğini savunur. Ona göre, insanın eylemlerinin doğal nedenler tarafından belirlendiği bir dünya ile Tanrı tarafından belirlendiği bir dünya arasında, insanın eylemlerinde özgür ve sorumlu olmasını etkileyecek gerçek bir fark yoktur. Nihayetinde, bir tür "belirlenimin" olduğu bir dünyada insanın özgür ve sorumlu olmasının imkânı ile ilgilenen Helm'e göre, söz konusu imkân korunduğu sürece teolojik determinizmin olduğu bir dünyada da insan eylemlerinde özgür ve sorumlu olabilir. Dahası bu durum, muhaliflerin iddia ettiği gibi Tanrı'yı kötü eylemlerin faili de yapmaz. Bu noktada Helm'in, insanın eylemlerini belirleme konusunda doğal nedenlerden kaynaklanan 'nedensel sorumluluk' ile Tanrı'nın sahip olduğu 'zati sorumluluk' arasında bir fark olmadığıyla ilgili çıkarımı haklı görünmektedir. Çünkü, nihayetinde doğal determinizmde de nedensel belirlenime rağmen insan yaptığı eylemlerden sorumludur. Fakat Helm'in bu eleştiriler karşısında kendi pozisyonunu daha çok güçlendirebilmesi için dünyamızda neden kötölüğün var olduğuyla ilgili ikna edici bir teodise geliştirmesi gerekmektedir. Eğer tatmin edici bir teodise ile Tanrı'nın dünyamızdaki kötölöklere neden takdir ettiği açıklanabilirse, Tanrı'nın takdir dairesi

⁵⁹ Mantıksal kötölük probleminde göre, Tanrı'nın varlığı ile dünyadaki ahlaki ve doğal kötölöklere varlığı birbiriyle çelişmektedir. Bu sebeple dünyada var olan kötölöklere Tanrı'nın varlığını imkânsız kılmaktadır. Delilci kötölük probleminde ise, ahlaki ya da doğal kötölük olsun, bir insanın tecavüze uğraması ya da vahşice katledilmesi gibi dünyada var olan bazı korkunç kötölöklere Tanrı'nın varlığını gayri muhtemel kıldığı iddia edilmiştir. Delilci kötölük problemi için bkz: William Rowe, "Delilci Kötölük Argümanı", *Din Felsefesi Seçme Metinler*, ed. Michael Peterson, William Hasker, Bruce Reichenbach, David Basinger, çev. Rahim Acar (İstanbul: Küre Yayınları, 2013), 436-445.

⁶⁰ Helm, *The Providence of God*, 204.

içinde insanın yaptığı kötü eylemlerden ne şekilde sorumlu olduğu da daha ikna edici bir şekilde ortaya konulabilir.

Helm'e göre, her şeyin Tanrı'nın takdirine uygun olarak meydana geldiği dünyamızda insanın yaptığı ahlaki kötülükler Tanrı'nın o eyleme izin vermesi ile gerçekleşir. Eğer Tanrı mükemmel bir varlıksa ve âlemdeki hükümler mutlaksa, onun dünyamızı yaratırken risk almaması ve insanlara yapacağı kötü eylemlerle ilgili özel izin vermesi gerekir. Bu sayede gerçekleşen kötü eylemler Tanrı'nın planlarını hiçbir şekilde sekteye uğratabilmez. Hasker ise, Helm'in bu "izin" açıklamasının bu konudaki problemi çözmeye yetmediğini ve Tanrı'nın kötü eylemlerin faili olmaktan kurtulamayacağını iddia eder. Bu da konuyu tekrardan insanın özgürlüğü ile ilahi determinizmin bağdaşp bağdaşmayacağı problemine getirir. Fakat daha önce belirttiğimiz gibi, eğer insanın özgürlüğünün determinizmle uyumlu olduğu gösterilebiliyorsa, Tanrı'nın önbilgisine rağmen insanın özgür olduğu da savunulabilir. Bununla birlikte, Hasker ve Helm'in birbirine karşıt olan düşüncelerini Tanrı'nın aldığı sorumluluk açısından karşılaştırdığımızda, Helm'in düşüncesinde Tanrı'nın geleceği bilerek kötü eylemlere izin verdiğini, Hasker'ın düşüncesi olan açık teizmde ise geleceği bilmeden izin verdiğini görürüz. Bu noktada, Helm'in oldukça haklılıkla ifade ettiği gibi, özgürlükçü özgür irade anlayışının savunulduğu açık teizmde Tanrı'nın insana özgürlüğü veren olarak aldığı sorumluluğun, teolojik determinizmde Tanrı'nın ahlaki kötülükler için vererek aldığı sorumluluktan daha az olmadığını söylememiz gerekir. Zira, özgürlükçü özgür iradeci yaklaşımda Tanrı geleceği bilmemesine rağmen insana özgür irade vererek -Helm'in deyimiyle- risk almıştır ki Tanrı'nın bu riske oranla sorumlu olduğunu düşünmek de kaçınılmazdır. Bu nedenle özgür iradeci teistlerin, insanın yaptığı kötülüklerden sorumlu olduğunu ifade ederken Tanrı'nın bizi yaratan olarak aldığı sorumluluğu göz ardı etmeleri pek de makul değildir. Ayrıca, her iki düşünceye baktığımızda, Tanrı'nın hangi kötü eyleme izin verdiğini bilmeden izin vermesinin, hangi kötü eyleme izin verdiğini bilerek izin vermesinden daha çok Tanrı lehine bir çıkarım olmadığını, aksine söz konusu çıkarımın Tanrı'nın mükemmelliğine aykırı olarak bilgisinin ve kudretinin sınırlandırılmasına neden olduğunu ve bu durumun teizm aleyhine kabul edilemeyecek sonuçlar doğurduğunu da söyleyebiliriz.

Helm, dünyada neden kötülüklerin var olduğuyla ilgili daha büyük iyi savunmasını yapmaktadır. Ona göre, Tanrı daha büyük iyi olan şeyleri elde edebilmek için dünyada ahlaki ve doğal kötülüklerin meydana gelmesine izin vermektedir. Tanrı'nın bazı iyi amaçlarını gerçekleştirmek için kötü olay ve eylemlerin meydana gelmesine izin vermesi makul olmakla birlikte, bu konuda Helm'e bağdaşırıcı özgür irade anlayışı üzerinden önemli bir itiraz yapılmaktadır. Buna göre, eğer insanın özgürlüğü determinizmin her türüyle bağdaşıyorsa, Tanrı neden herkesin iyi olanı eylediği bir dünya yaratmamıştır? Buna cevaben Helm, Tanrı'nın neden böyle yapmadığı ya da genel manada neden bazı eylemleri yaptığıyla ilgili gerekçelerini her zaman bilmediğimizi ve bu noktada entelektüel limitlerimiz olduğunu kabul etmemiz gerektiğini söyler. Bu anlayışa göre, nihayetinde insan sınırlı bir varlık olduğundan Tanrı'nın gerekçelerini bilmesi de her zaman mümkün görünmez. Helm'in bu cevabı, Tanrı karşısında insanın sınırlılığına dikkat çekmesi açısından oldukça anlaşılır ve makuldür. Fakat bu yaklaşım, bazı korkunç kötülüklerin neden var olduğuyla ilgili yapılacak bir sorgulamada bazıları için tatmin edici olmayabilir. Nitekim, her şeyin Tanrı'nın takdirine uygun olarak meydana geldiği bir dünyada, Tanrı, küçük bir kız çocuğunun tecavüze uğramasını takdir eder mi? Dahası Helm'e göre, Tanrı, o kötü eylemi yapacak olan kişiye "özel" olarak izin verir. Bu sorgulamalar karşısında, Tanrı'nın gerekçelerini her zaman bilemeyeceğimizi söylemek bazıları için tatmin edici olmayabilir. Bu nedenle Helm'in bu savunmasının, Tanrı'nın bazı korkunç kötülükler için izin verdiğinin sorgulandığı ateistik itirazlara cevap verme konusunda felsefi olarak ne denli yeterli olduğunun ayrı bir çalışmaya konu olması kaçınılmaz görünür.

Kaynakça

Atay, Hüseyin. "İslam Felsefesinde Yaratma". *Kelam Araştırmaları* 1/1 (2003), 3-10.

Byrne, Peter. "Helm's God and the Authorship of Sin". *Reason, Faith and History –Philosophical Essays for Paul Helm*. ed. Martin Stone. 193-203. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2008.

- Erdem, Engin. İlahi Ezelilik ve Yaratma Sorunu. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Flew, Anthony. Crime or Disease?. London: Macmillan, 1973.
- Hasker, William. "İnsanın Özgürlüğü ve Kötülük Problemi", çev. Fehrullah Terkan, *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/1 (2012), 183-198. DOI: 10.1501/Ilhfak_0000001102
- Hasker, William. "Tanrı Risk Alır". çev. Emine Gören Bayram. *Din Felsefesinde Çağdaş Metinler*. ed. Michael L. Peterson & Raymond J. Vanarragon. 263-275. Ankara: Elis Yayınları, 2014.
- Hebblethwaite, B. L. "The Providence of God by Paul Helm". *Religious Studies* 31/3 (1995), 401-403. doi:10.1017/S0034412500023751
- Helm, Paul. Eternal God. Oxford: Oxford U.P., 1988.
- Helm, Paul. The Providence of God. Illinois: Intervarsity Press, 1993.
- Helm, Paul. "The Augustinian-Calvinist View". *Divine Foreknowledge*. ed. James K. Beilby & Paul R. Eddy. 161-189. Illinois: Inter Varsity Press, 2001.
- Helm, Paul. "God, Compatibilism, and the Authorship of Sin". *Religious Studies* 46 (2010), 115-124.
- Helm, Paul. "Tanrı Risk Almaz". çev. Emine Gören Bayram. *Din Felsefesinde Çağdaş Metinler*. ed. Michael L. Peterson & Raymond J. Vanarragon. 276-288. Ankara: Elis Yayınları, 2014.
- Judisch, Neal. "Theological Determinism and the Problem of Evil". *Religious Studies* 44/2 (Jun., 2008), 165-184. doi:10.1017/S0034412508009384
- Kenny, Anthony. The God of the Philosophers. Oxford: Clarendon Press, 1979.
- Mccann, Hugh J. and Johnson, Daniel M. "Divine Providence". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Erişim 04.01.2019. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/providence-divine/>
- Onur, Ferhat. "İrademiz Özgür Değil: Metafizik Bir Problem Olarak Özgür İrade". *MetaZihin* 3/1 (Haziran, 2020), 13-40.
- Owen, H. P. "Divine Providence". *The Encyclopedia of Philosophy*. ed. Paul Edwards. Vol. 6/509-510. New York: The Macmillian Company & The Free Press, 1967.
- Özgökman, Fatih. Tanrı'nın Ön Bilgisi ve İrade Özgürlüğü: Batı Düşüncesinde Fatalizm Problemi. (Ankara: Elis Yayınları, 2015).
- Pereboom, Derk. "Theological Determinism and Divine Providence". *Molinism: The Contemporary Debate*. ed. Ken Perszyk. 263-281. Oxford: Oxford U.P., 2011.
- Pereboom, Derk. "Theological Determinism and the Relationship with God". *Free Will and Classical Theism*. ed. Hugh J. McCann. 201-219. Oxford: Oxford U.P., 2017.
- Peterson, Michael. Hasker, William. Reichenbach, Bruce. Basinger, David. *Akil ve İnanç*. çev. Rahim Acar. İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- Peterson, Michael. Hasker, William Reichenbach, Bruce. Basinger, David. "İlahi Fiil". *Din Felsefesi Seçme Metinler*. çev. Rahim Acar. İstanbul: Küre Yayınları, 2013. 461-466.
- Rowe, William. "Delilci Kötülük Argümanı". *Din Felsefesi Seçme Metinler*. ed. Michael Peterson, William Hasker, Bruce Reichenbach, David Basinger. çev. Rahim Acar. İstanbul: Küre Yayınları, 2013. 436-445.
- Swinburne, Richard. Providence and The Problem of Evil. Oxford: Clarendon Press, 1998.
- Vicens, Leigh C. "Theological Determinism". *Internet Encyclopedia of Philosophy*. 04.01.2019. <https://www.iep.utm.edu/theo-det/>
- Wainwright, William J. "Theological Determinism and the Problem of Evil: Are Arminians Any Better Off?". *International Journal for Philosophy of Religion* 50/1/3 (Dec., 2001), 81-96. <https://www.jstor.org/stable/i40001143>
- Yavuz, Zikri. İnsan Hürriyeti Açısından Tanrı'nın Ön bilgisi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Theological Determinism and Divine Providence in Paul Helm

Citation: Arslan Özkan, Emine, Theological Determinism and Divine Providence in Paul Helm, Artuklu Akademi, 2023/10 (1), 31-44.

Extended Abstract

Theological determinism is the idea that God determines every event that has occurred throughout the world history. In order to defend theological determinism, three types of arguments have been put forward: Divine foreknowledge, divine aseity, and divine providence argument. In this paper, divine providence argument will be discussed based on the views of Paul Helm, one of the modern thinkers. Divine providence, on the other hand, means that God foreknows the situations in the world, which is the object of his interest or care, and that he governs the world – in other words, it means that by foreknowing the needs of his creatures, he provides with them. In strong providence view, since God's absolute knowledge, power and will come into play, the problem of God's foreknowledge and human freedom as well as the problem of evil arise. Paul Helm argues that divine providence, which relates to God's past, present, and future activity or action in our world, is a doctrine or model of God's relation to the universe. God's providential plan, which has an influence on both individuals in particular and for all beings in general, takes place in a certain order, in a way worthy of his perfection, and with a complexity beyond the comprehension of the human mind.

According to Helm, the creation is the first step of God's relation with the universe. God is creator and sustainer of the world. Helm shows that when we attribute to God some properties such as “absolute” goodness, power, knowledge, will, etc., we should define them in the broadest possible sense. In this context, the fact that God has absolute power, has unlimited and immense power, and has absolute knowledge means that God has knowledge of everything, including the knowledge of the future. While defining God's absolute will, Helm makes the distinction between “command” and “decree” regarding the content of God's will. A tree comes into existence by the decree of God; in this sense God did not command the tree to exist. This distinction that Helm makes regarding God's will is noteworthy. So, even if people may disobey God's commands, everything in the world happens in accordance with God's decree.

Explaining human freedom through the compatibilist account, Helm considers that people act freely only when people are able to act as they wish, when the source of their actions is their own will, desires, goals and finally when they are not forced to do their actions. In such freedom, God's foreknowledge is thought to be compatible with human freedom and responsibility. Anthony Flew states that, in the approach of Helm, God both appreciated people's evils and punished them for their actions. This makes God manipulating in the face of human. Anthony Kenny expresses that, with this approach, God becomes the authorship of bad actions. According to Helm, human freedom is compatible with divine determinism as well as with natural determinism, therefore man is responsible for his actions. Helm, who did not step back on this issue, stated that the difference between a God who has wishes, desires or purposes in determining human actions and natural causes that do not have these characteristics cannot be set forth by opponents, and that in both cases, human action is determined by a cause other than himself, thus there is no real difference between “personal responsibility” and “causal responsibility”. Helm's objections seem quite justified. Ultimately, in both cases, the causal conditions of human's action are determined by a cause other than himself, and man is responsible for his actions. Therefore, based on the fact that human is responsible for their actions through compatibilist free will, we can claim that opponents have not drawn a correct conclusion. However, if Helm can develop an appropriate theodicy about why evil exists in the world, he can further strengthen his claim, which supports God is not being the authorship of bad actions or evil.

In regards to bad actions, Helm claims that God gives a “specific” permission to people who do these actions. Some objections are raised against Helm's ideas. B. L. Hebblethwaite states that in Helm's model, it is not easy to distinguish between what God allows and what he determines. W. Hasker, referring to Helm's idea that God only gives permission to bad actions, evaluates Helm's explanation of this “permission” as an evasive answer and claims that it does not solve the problem. According to Helm, who made his defense of “the greater good defence” about why there is evil in the world, God allowed moral or natural evils to occur in order to obtain the greater good. While it is reasonable for God to allow bad events and actions to occur in order to achieve some of his good purposes, an important objection is made to Helm on the basis of the compatibilist understanding of freewill. Accordingly, if human freedom is compatible with all forms of determinism, why hasn't God created a world where everyone does the good thing? In response, Helm argues that we can't always know about God's reasons for why he didn't do it this way, or in general why he did certain actions, and we should accept that we have intellectual limits at this point. Helm's answer is quite understandable and reasonable

in that it draws attention to the limitation of man in the face of God. Nevertheless, this approach may be unsatisfying for some in an inquiry into why some terrible evil exists.